

Projekt
Stanowisko
Zgromadzenia Ogólnego
Śląskiego Związku Gmin i Powiatów
z dnia 20 czerwca 2024 r.

w sprawie trudnej sytuacji finansowej jednostek samorządu terytorialnego w 2024 roku

Wprowadzane od 2019 roku zmiany ustaw, głównie prawa podatkowego, spowodowały, że ostatnie lata były dla dużej części samorządów najtrudniejsze od czasu reformy ustrojowej. Ubytek znacznej części dochodów z tytułu udziału w PIT oraz rosąca luka w finansowaniu oświaty, doprowadziły do destabilizacji finansów jednostek samorządu terytorialnego. Ubytki dochodów JST w wyniku zmian w polityce fiskalnej państwa były co prawda częściowo rekompensowane poprzez doraźne transfery z budżetu państwa, jednak na poziomie nieadekwatnym do wysokości utraconych środków finansowych, a także w sposób nierównomierny - w zależności od typu samorządu. Jak pokazuje raport Śląskiego Związku Gmin i Powiatów z maja 2024 r. pt. *„Ogólna analiza sytuacji finansowej jst z terenu województwa śląskiego po zakończeniu 2023 r.”* skutkiem tego w latach 2019-2024 samorządy lokalne w województwie śląskim utraciły środki w wysokości aż 6,6 mld zł, w tym najwięcej miasta na prawach powiatu, bo ponad 4 mld zł, przy uwzględnieniu otrzymanych rekompensat. Dodatkowe transfery pokryły bowiem ubytki w wypadku miast na prawach powiatu zaledwie na poziomie 34,6%, gmin miejskich średnio 37,8%, gmin miejsko-wiejskich 44,5%, gmin wiejskich 50,8%, a dla powiatów ziemskich ok. 40%. Natomiast łączna kwota „luki oświatowej” dla wszystkich JST w woj. śląskim w 2023 r. przekraczała 4,6 mld zł i była o ponad 3,6 mld zł większa (czyli prawie pięć razy większa) niż sumaryczna nadwyżka operacyjna (~0,979 mld zł) dla tych jednostek w minionym roku.

Samorządy, w celu realizacji nałożonych na nie zadań, przy braku adekwatnych źródeł dochodowych, zmuszone zostały do rezygnacji z części zamierzeń inwestycyjnych i posiłkowania się zwrotnymi źródłami zewnętrznymi. Zwiększone wydatki bieżące, przy braku dostatecznych dochodów bieżących, spowodowały spadek nadwyżek operacyjnych wypracowanych przez JST, co automatycznie wpłynęło na pogorszenie wskaźników budżetowych, w tym indywidualnych wskaźników zadłużenia. W 2023 r. relacja wykonanej nadwyżki operacyjnej do dochodów bieżących dla wszystkich JST w woj. śląskim drastycznie spadła. Bardzo niskie wartości tego wskaźnika dla gmin miejskich i dla miast na prawach powiatu wskazują na krytyczną już sytuację finansów dla dużej części miast z tych grup.

Budżety samorządowe w 2024 roku, obciążone skutkami zmian dokonywanych od 2019 roku, dodatkowo są obciążone utrzymującym się szybkim tempem wzrostu wydatków bieżących. Samorządy muszą zabezpieczyć środki na kolejne podwyżki płac minimalnych, wydatki na funkcjonowanie placówek oświatowych i podwyżki dla nauczycieli, które nie znalazły pełnego pokrycia w przyznanej subwencji oświatowej czy wzrost odpisów na Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych. Niestety, budżety 2024 roku, w wielu jednostkach nie zabezpieczają wszystkich koniecznych na ten cel wydatków. JST będą musiały więc znaleźć dla nich źródło pokrycia. Jest to tym trudniejsze, że wskaźniki możliwości zadłużenia są już w wielu jednostkach na maksymalnym dopuszczalnym poziomie, co znacznie ogranicza możliwość pozyskania nowych kredytów czy też pożyczek. Ponadto koszty obsługi długu są coraz wyższe i obciążają wydatki bieżące, wpływając negatywnie na wynik operacyjny JST.

Bez wsparcia ze strony rządowej nie będzie możliwości zrealizowania koniecznych wydatków, w tym w szczególności wypłaty wynagrodzeń i składek od nich naliczanych dla pracowników JST, czy pokrycia ciągle rosnących kosztów mediów i usług itp.

Zgromadzenie Ogólne Śląskiego Związku Gmin i Powiatów w ostatnich latach wielokrotnie apelowało do strony rządowej o jak najszybsze wprowadzenie zmian w systemie finansowania JST, w tym m.in. dostosowania skali finansowania do wykonywanych przez samorzady zadań (m.in. poprzez zrekompensowanie zmniejszonych w wyniku reform udziałów w PIT), realne określenie wysokości subwencji oświatowej tak, aby pokrywała ona wydatki, które powinny być nią finansowane i przekazywanie adekwatnych środków na realizację zadań zleconych. W apelach tych zwracano uwagę na pogarszającą się sytuację finansową samorządów oraz fakt, że bez odpowiednich zmian samorzady mogą utracić swoją płynność finansową i zdolność do realizacji nałożonych na nie nawet podstawowych zadań własnych.

Ministerstwo Finansów, wychodząc naprzeciw apelom strony samorządowej, zaprezentowało ogólne założenia planowanej reformy systemu dochodów JST. Na tym etapie nie przedstawiono jednak żadnych danych pozwalających ocenić jak proponowane zmiany wpłyną na budżety samorządów. Nowy system dochodów JST miałby zacząć obowiązywać już od 2025 roku. Niestety, przedstawione przez Ministerstwo Finansów informacje są bardzo ogólne i rodzą wiele wątpliwości, zwłaszcza ze względu na brak przedstawienia dokładnych skutków finansowych tej reformy. Konieczne jest więc przekazanie przez stronę rządową szczegółowych danych i kalkulacji w celu analizy zaproponowanych zmian i przedstawienia oceny wpływu reformy na budżety JST. Jesteśmy świadomi, że Ministerstwo Finansów miało bardzo krótki czas na wypracowanie zmian, jednak tak duża reforma finansów nie powinna być wprowadzona bez odpowiedniego przygotowania i możliwości wnikliwej oceny jej skutków. Wprowadzenie nieprzygotowanej i nieprzeanalizowanej reformy może spowodować jeszcze większą destabilizację budżetów JST.

W związku z powyższym, Zgromadzenie Ogólne Śląskiego Związku Gmin i Powiatów apeluje o:

1. zasilenie dodatkowymi środkami budżetów JST w 2024 roku celem niedopuszczenia do braku wypłacalności samorządów i zapewnienia im środków na / bieżące działania w 2024 roku;
2. przedłużenie aktualnie obowiązującego złagodzenia reguł fiskalnych co najmniej do roku 2028;
3. przedłożenie przez Ministerstwo Finansów szczegółowych danych, wyliczeń i analiz zaproponowanych zmian w terminie umożliwiającym samorządom ocenę proponowanej reformy dochodów jednostek samorządu terytorialnego.